

การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในการจัดการศึกษาปฐมวัยต้นแบบของโรงเรียนเอกชน กรณีศึกษา : โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ¹

Development of Educational Curriculum in Early Childhood Education Prototype of Private school : A Case Study of Stree Wat Paknam School

มาริสสา ธรรมเสน¹ นฤชล ทวีงวุฒิ¹ ปุญญวีร์ มโอบสันติภาพ¹

เอกชัย เป่าอุบลย์¹ เอกรินทร์ สังข์ทอง² และ ศุภลักษณ์ พลายแสง³

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

²รองศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

³อาจารย์ภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

E-mail : ekkarin.s@psu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษาดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในการจัดการศึกษาปฐมวัยต้นแบบของโรงเรียนเอกชน กรณีศึกษา : โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ (นามสมมติ) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 คน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 1 คน ผู้ช่วยผู้อำนวยการระดับปฐมวัย จำนวน 1 คน ครูฝ่ายวิชาการ จำนวน 1 คน ครูประจำชั้นระดับอนุบาล จำนวน 3 คน (ครูประจำชั้นระดับอนุบาล 1 ระดับอนุบาล 2 และระดับอนุบาล 3) และ ตัวแทนผู้ปกครอง จำนวน 3 คน (ผู้ปกครองระดับอนุบาล 1 ระดับอนุบาล 2 และระดับอนุบาล 3 จากโรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ) ซึ่งมีพื้นฐานส่วนบุคคลแตกต่างกัน เช่น เพศ ศาสนา และระดับการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้มาแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เอกสารที่เกี่ยวข้องและตัวของผู้วิจัยเอง วิเคราะห์ข้อมูลเนื้อหาโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในการจัดการศึกษาปฐมวัยต้นแบบของโรงเรียนเอกชน กรณีศึกษา : โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ ประกอบด้วย 1) การบูรณาการสอนโดยใช้ โครงการ (Project Approach) ในหลักสูตรปฐมวัย 2) การใช้หลักศาสนาคริสต์ ตามแนวคิดของนักบุญยอห์น บอสโก 3) การประเมินพัฒนาการของผู้เรียน 4) การรับฟังเสียงลูกค้าที่หลากหลาย 5) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง จากผลการวิจัยที่ได้นี้จึงทำให้โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำเป็นโรงเรียนเอกชนที่มีความเข้มแข็งในด้านของการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยเฉพาะเรื่องของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

คำสำคัญ : การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การจัดการศึกษาปฐมวัยต้นแบบของโรงเรียนเอกชน

ABSTRACT

This qualitative case study aimed at studying the educational curriculum development in the management of early childhood education prototype of the private schools. The data were obtained from 9 key persons at Satee Wat Paknam School (pseudonym) who differed in terms of gender, religion, and educational degree. Participants recruitment was done by using purposeful sampling which included 1 school director, 1 assistant director for early childhood education, 1 academic teacher, 3 kindergarten teachers (1 from each of the 3 kindergarten levels) and 3 representatives of student parents (1 from each of the 3 kindergarten levels). The research tools were semi-structure interview, relevant documents, and the experience of the researcher. The data obtained were analyzed using content analysis technique.

The study found that the educational curriculum development in the management of early childhood education prototype of the private school case study (Satee Wat Paknam

¹ การศึกษาวิจัยนี้ดำเนินการก่อนการประกาศใช้หลักสูตรปฐมวัยพุทธศักราช 2560

school) includes 1) an integration of project approach in the early childhood curriculum 2) use of Christian principles 3) evaluation of student progress 4) recognition of the “voice of customers” 5) continuous integration of local wisdom. This study revealed that the mentioned methods made Satee Wat Paknam strong in early childhood education management, especially on the development of curriculum.

Keywords : Development of curriculum, Early childhood education management of private school

บทนำ

ประเทศไทยมุ่งให้ความสำคัญของเรื่องการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ดังจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 ให้นิยามของการศึกษาว่า กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ ฝึกอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ จรรโลงความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้อันเกิดจากการจัดสรรสภาพแวดล้อม สังคมการเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ดังนั้น การจัดการศึกษาจึงมีการปรับปรุงคุณภาพทางการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการทางสังคมในยุคปัจจุบันและอนาคตด้วย (วรรณวีรย์ จันทร์ฉายรัศมี, 2554) และต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา มีความรู้ ควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข โดยให้ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ๆ มีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา โดยบุคลากรทุกฝ่ายจำเป็นต้องเข้ามามีบทบาทในการมีส่วนร่วมในความรับผิดชอบ เพื่อส่งเสริมพัฒนาการเรียนรู้ทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และวิชาการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2545)

นอกจากนี้ คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546 ระบุว่า หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยมุ่งเน้นให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสมกับวัย ตามความสามารถ และความแตกต่างระหว่างบุคคล ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคมและสติปัญญา เมื่อเด็กสำเร็จการศึกษาระดับปฐมวัยแล้ว จะสามารถบรรลุตามมาตรฐานคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามที่หลักสูตรกำหนดไว้ (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) ดังนั้น การจัดการศึกษาในระดับนี้ ควรเป็นการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม สติปัญญา บุคลิกภาพ และประสบการณ์ของเด็กปฐมวัยให้มีความพร้อมมากที่สุด สถานอบรมเลี้ยงดูเด็กระดับปฐมวัย ไม่ว่าจะเป็สถานรับเลี้ยงเด็ก ศูนย์เด็กปฐมวัย ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือโรงเรียนอนุบาล จึงเป็สถานทีที่เป็ดโอกาสให้เด็กได้มีการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ นอกเหนือจากสิ่งที่ได้รับจากที่บ้าน และส่งเสริมพัฒนาการของเด็กไปพร้อม ๆ กัน (เยวพา เดชะคุปต์ 2542)

การจัดการศึกษาปฐมวัยจะมีประสิทธิภาพได้ขึ้นอยู่กับการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ซึ่งเป็นกรอบแนวทางหรือทิศทางของการจัดการศึกษาปฐมวัยในสถานศึกษา และต้องจัดทำให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลาง คือ หลักสูตรการศึกษาปฐมวัยพุทธศักราช 2546² รวมถึงสถานศึกษาควรพัฒนาหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น และต้องมีการพัฒนาหลักสูตรอย่างสม่ำเสมอ เป็นระบบ เพื่อให้ทันต่อเหตุการณ์และการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ทุกด้านในสังคม และเพื่อให้ได้หลักสูตรที่มีคุณภาพ (โชติ แยมแสง, 2556) กอปร กรมวิชาการ (2546) ให้ความหมายของการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัยว่า เป็นแนวทางหรือข้อกำหนดของการจัดการศึกษาของสถานศึกษาที่จะทำให้เด็ก มีความรู้ ความสามารถ และส่งเสริมให้แต่ละคนพัฒนาไปสู่ศักยภาพสูงสุดของตน เป็นหลักสูตรที่เกิดจากการนำสภาพที่เป็นปัญหา จุดเด่น เอกลักษณ์ของชุมชน สังคม

ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะที่พึงประสงค์ มากำหนดเป็นสาระและจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับเด็กบนพื้นฐานของหลักสูตรแกนกลาง และเพิ่มเติมสาระตามความถนัด ความสนใจของเด็กปฐมวัย โดยมีความร่วมมือของสถานศึกษาและชุมชน

โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ (นามสมมติ) เป็นโรงเรียนเอกชนที่มีความเข้มแข็ง ในด้านการจัดการศึกษาปฐมวัยโดยเฉพาะเรื่องของหลักสูตร เนื่องจากได้มีการขับเคลื่อนการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องจนประสบความสำเร็จและได้รับรางวัลสถานศึกษารางวัลพระราชทานระดับก่อนประถมศึกษาขนาดใหญ่ ปี 2551 จนเป็นแบบอย่างของหลาย ๆ สถานศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยในฐานะนักการศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในการจัดการศึกษาปฐมวัยต้นแบบของโรงเรียนเอกชนสตรีวัดปากน้ำ โดยผลที่ได้จะช่วยให้เข้าใจว่า โรงเรียนเอกชนสตรีวัดปากน้ำมีการดำเนินการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาอย่างไรจึงสามารถขับเคลื่อนหลักสูตรให้เป็นต้นแบบกับสถานศึกษาอื่น ๆ ได้ นอกจากนี้ ผลที่ได้ยังสามารถนำไปใช้กับโรงเรียนเอกชนหรือโรงเรียนรัฐอื่น ๆ ที่มีความสนใจในการนำผลการวิจัยไปใช้ได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในการจัดการศึกษาปฐมวัยต้นแบบของโรงเรียนเอกชน
กรณีศึกษา : โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งเป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นอธิบายกระบวนการของปรากฏการณ์ทางสังคมและความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์กับสภาพแวดล้อม โดยอาศัยมิติทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นหลักในการศึกษาและวิเคราะห์ปรากฏการณ์นั้น (นิศา ชูโต, 2545) ผู้วิจัยออกแบบการวิจัยโดยใช้กรณีศึกษา (Case study) ซึ่งเป็นการวิจัยที่มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะกรณี และมีขอบเขตที่ชัดเจน (ดิชพงศ์ พงศ์ภัทรชัย, 2556) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในการจัดการศึกษาปฐมวัยต้นแบบของโรงเรียนเอกชน กรณีศึกษา : โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้อำนวยการโรงเรียน จำนวน 1 คน ผู้ช่วยผู้อำนวยการระดับปฐมวัย จำนวน 1 คน ครูฝ่ายวิชาการ จำนวน 1 คน ครูประจำชั้นระดับอนุบาล จำนวน 3 คน ประกอบด้วย ครูประจำชั้นระดับอนุบาล 1 ระดับอนุบาล 2 และระดับอนุบาล 3 และตัวแทนผู้ปกครอง จำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้ปกครองระดับอนุบาล 1 ระดับอนุบาล 2 และระดับอนุบาล 3 จากโรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ (นามสมมติ) รวมจำนวนทั้งสิ้น 9 คน ซึ่งมีพื้นฐานส่วนบุคคลแตกต่างกัน เช่น เพศ ศาสนา และระดับการศึกษา ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้มาแบบเจาะจงซึ่งเป็นการเลือกผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจและสามารถให้ข้อมูลในเรื่องนั้นได้ลึกซึ้งที่สุด (Schwandt, 1997 อ้างถึงใน เอกรินทร์ สังข์ทอง, 2551) ทั้งนี้ นามสมมติจะถูกใช้แทนชื่อของผู้ให้ข้อมูลสำคัญทุกท่านในการวิจัย (เบญจา ยอดดำเนิน-แอ๊ดติงก์ และกาญจนา ตั้งชลทิพย์, 2552) การวิจัยในครั้งนี้ใช้เครื่องมือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview protocol) ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์แบบปลายเปิดแต่เน้นการเจาะลึกของการสัมภาษณ์ (In-depth interviews) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, 2554) และข้อมูลจากฐานข้อมูลออนไลน์ของสถานศึกษา ในการสนับสนุนการอธิบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย และเครื่องมือหนึ่งที่สำคัญที่สุดในการวิจัยครั้งนี้คือตัวผู้วิจัยเอง ทั้งนี้ ผู้วิจัยถือว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในกระบวนการวิจัย (Lincoln & Guba, 1985) ในการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เตรียมตัวในการลงสนามเพื่อศึกษาข้อมูลโดยได้ดำเนินการแจ้งโรงเรียนเพื่อขออนุญาตเก็บข้อมูล แจ้งวัตถุประสงค์ในการวิจัย มีการเตรียมพร้อมที่จะใช้วิธีการสัมภาษณ์และการจดบันทึก ตลอดจนอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้อื่นๆที่จำเป็นในการเก็บข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยทำโดยการ

สัมภาษณ์เชิงลึก ใช้เวลาประมาณ 1.30-2 ชั่วโมง ทั้งนี้ผู้วิจัยจะใช้วิธีสัมภาษณ์โดยตรง (Face-to-face) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ณ สถานศึกษาของผู้ให้ข้อมูลสำคัญหรือสถานที่อื่น ๆ ตามความเหมาะสม ผู้วิจัยใช้เทคนิคในการวิเคราะห์ข้อมูลแบบวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) (สุภางค์ จันทวานิช, 2557) ซึ่งเป็นการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาของข้อความที่จัดบันทึกไว้อย่างเป็นระบบ เช่น ข้อความที่จัดบันทึกจากการสังเกต/การสัมภาษณ์ บันทึกประจำวัน (Diary) และข้อความที่จัดบันทึกจากเทปเสียง เป็นต้น เพื่อค้นหาแบบแผนในประเด็นหลัก (Theme) รวมทั้งแก่นสาระ (Core Consistency) และแก่นความหมาย (Core Meaning) ในปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วย (อมราวสี อัมพันศิริรัตน์, 2557) ผลที่ได้จากการวิจัยจะนำมาเสนอเป็นประเด็นหลัก (Theme) พร้อมด้วยข้อมูลสนับสนุนการอ้างอิงข้อค้นพบจากการวิจัย

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อให้เข้าใจความหมายเฉพาะของคำที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ตรงกัน ผู้วิจัยจึงได้นิยามความหมายของศัพท์ต่าง ๆ ไว้ดังนี้

การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา

การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา หมายถึง การปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้มีคุณภาพดีขึ้น โดยเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นและการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของนักเรียนซึ่งปัจจุบันหลักสูตรของสถานศึกษาจะเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ และนำความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนการนำหลักศาสนา มาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน จากนั้นจึงเข้าสู่ขั้นตอนการกำหนดวิธีการจัดการเรียนการสอน การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินการใช้หลักสูตรเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงครั้งต่อไป ซึ่งกระบวนการหรือขั้นตอนดังกล่าวจะนำมาใช้ในพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม และความต้องการของผู้ปกครองและชุมชน เพื่อให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมตามที่กำหนดไว้ในจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา

การจัดการศึกษาปฐมวัยต้นแบบของโรงเรียนเอกชน

การจัดการศึกษาปฐมวัยต้นแบบของโรงเรียนเอกชน หมายถึง การจัดการศึกษาที่มีคุณภาพสำหรับเด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 6 ปี ทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาของสถานศึกษาเอกชนในสังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งการจัดการศึกษาดังกล่าวจะมีลักษณะที่พิเศษแตกต่างไปจากระดับอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่สำคัญต่อการวางรากฐานบุคลิกภาพและการพัฒนาทางสมอง การจัดการศึกษาสำหรับเด็กในวัยนี้มีชื่อเรียกต่างกันไปหลายชื่อ ซึ่งแต่ละโปรแกรมมีวิธีการและลักษณะในการจัดกิจกรรมที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาเด็กในรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยสอดคล้องกับคุณลักษณะตามวัยที่กำหนดในหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยสรุปการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาในการจัดการศึกษาปฐมวัยต้นแบบของโรงเรียนเอกชน : กรณีศึกษาโรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ มีกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย 1) การบูรณาการการสอนแบบโครงการ Project Approach ในหลักสูตรปฐมวัย 2) การใช้หลักศาสนาคริสต์ ตามแนวคิดของนักบุญยอห์น บอสโก 3) การประเมินพัฒนาการของผู้เรียน 4) การรับฟังเสียงลูกค้าที่หลากหลาย 5) การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง ดังภาพประกอบ 1 ต่อไปนี้

ภาพประกอบ 1 : การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัยต้นแบบ

1. การบูรณาการการสอนแบบโครงการ (Project Approach ในหลักสูตรปฐมวัย

การพัฒนาหลักสูตรของโรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ (นามสมมติ) เป็นการใช้นโยบายบูรณาการเรื่อง Project Approach มาเป็นส่วนหนึ่งของการจัดการเรียนการสอนในระดับชั้นอนุบาล 1 ถึงชั้นอนุบาล 3 ซึ่งมีความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนในระดับปฐมวัยยุคปัจจุบัน ดังที่ผู้อำนวยการ กล่าวว่า “การใช้รูปแบบบูรณาการในการจัดการเรียนการสอน เช่น Project Approach เป็นอะไรที่ดี มันไม่ได้เป็นการเรียนเพียงอย่างเดียว เป็นการเรียนปนเล่น แต่เด็กเค้าก็รู้วิธีการเรียนแบบ Project Approach” ซึ่งสอดคล้องกับผู้ช่วยผู้อำนวยการปฐมวัย กล่าวว่า “ในเรื่องของการเรียนแบบบูรณาการเราใช้มาหลายปีแล้ว เรียกว่า Project Approach เรียกว่าเด็กเรียนรู้อะไรเช่นเด็กเรียนรู้เรื่องนี้คุณครูก็จะพาเด็กให้รู้จักคิด สืบค้นร่วมกับผู้ปกครอง” นอกจากนี้การบูรณาการ Project Approach จะมุ่งเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้นักเรียน ใน 6 กิจกรรมหลักของกิจวัตรประจำวัน ได้แก่ กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมเสรี กิจกรรมกลางแจ้ง และการเล่นเกมการศึกษา อีกทั้งยังบูรณาการกับกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียนในส่วนของกิจกรรมเสริมประสบการณ์หรือกิจกรรมสร้างสรรค์ ดังที่ผู้ปกครอง อ.3 ได้ให้ความคิดเห็นไว้ว่า “พวกกิจกรรม Project approach คือโรงเรียนจะมีกิจกรรมขึ้นมา แล้วเขาจะดึงผู้ปกครองเข้าไปมีส่วนร่วมด้วย ไม่ใช่เฉพาะเด็ก เช่น กลุ่มการเรียนรู้ เรื่อง ปลา กัด เมล็ดพันธุ์ ต้นถั่ว ประมาณนี้ แล้วเขาจะให้เด็กปลูก ให้เด็กทำพวงงานศิลปะ หรือให้เด็กปลูกถั่วแล้วเรียนรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เหมือนเอาต้นถั่วมาเป็นสิ่งเรียนรู้”

นอกจากนี้ ทางโรงเรียนยังได้กล่าวถึงการจัดกิจกรรม Project Approach ที่โรงเรียนได้ดำเนินการทุกระดับชั้น ซึ่งสะท้อนแนวคิดการจัดกิจกรรมดังกล่าวผ่านการสัมภาษณ์ผู้ปกครอง อ.3 ที่ว่า “จะมีความแตกต่างไม่ได้ซ้ำกัน มีตั้งแต่อนุบาล 1 อนุบาล 2 แล้วก็อนุบาล 3 แต่ว่าขั้นตอนหรือกระบวนการคล้ายๆ กัน ความเข้มข้นก็จะแตกต่างกัน อย่างเช่นอนุบาล 3 จะมีอะไรที่เยอะมากขึ้น ขึ้นใหญ่ขึ้น และได้นำเสนองานของตนเอง” คล้ายคลึงกับมุมมองของครู 1 ที่อธิบายว่าเด็กจะรับรู้ถึงเรื่องราวของการจัดการเรียนการสอนเรื่องต่างๆ ที่คุณครูนำมาเรียนผ่านกิจกรรม Project Approach โดยการตั้งคำถามของเด็กๆ ในสิ่งที่เขาอยากรู้

“คือมันขึ้นอยู่กับถามคำถามพอดีนุบาลหนึ่งจะไม่รู้สึก เค้าอยากรู้แค่ผิวเผินเช่นเรื่องเราสอนเรื่องพระราชราชา แต่ก็อยากรู้ว่าพระราชาราชานบ้านอยู่ที่ไหน พระราชาทำงานอะไร เราจะสอนเขาทีละคำถามนะ เพราะเค้าเรียนกับคำถามเค้าก็จะได้อะไรตอบหมดทุกคำถามที่เค้าอยากรับรู้ประเมินก็คือร้อยเปอร์เซ็นต์” และยังคงคล้อยกับมุมมองของผู้ช่วยผู้อำนวยการปฐมวัย ที่ได้กล่าวว่า “การเรียนแบบ Project Approach หากเด็กอยากเรียนรู้เรื่องอะไร คุณครูก็จะพาเด็กให้รู้จักคิด สืบค้นร่วมกับผู้ปกครอง ถ้าฟังแค่อยู่ในโรงเรียน ก็จะไม่ไรมาก ถ้าเด็กอยากเรียนรู้เรื่องเหล่านี้ก็ใช้เครือข่ายร่วมกับผู้ปกครองด้วย เช่น เด็กอยากเรียนรู้เรื่องเป็ด ก็จะไปเรียนรู้ให้ลึกกว่าเป็ดกินอะไร เป็ดอาศัยอยู่อย่างไร ในส่วนนี้ผู้ปกครองก็จะไปเรียนรู้ผ่านทาง youtube เป็นการรับความร่วมมือจากผู้ปกครองไปด้วย เป็น Project Approach ที่ทำให้เด็กได้รับความรู้ที่ลึกซึ้งไปด้วยและเด็กสมัยนี้ก็ฉลาดไปด้วย เด็กสมัยนี้เรียนรู้ได้เร็วเข้าใจง่าย”

จากมุมมองของการสอนแบบโครงการ Project Approach ในหลักสูตรปฐมวัย เป็นการเรียนรู้ที่จะหลอมรวมทักษะวิชาต่างๆ เข้าด้วยกันทั้งด้านของภาษา คณิตศาสตร์ ศิลปะ ซึ่งเด็กจะสนุกกับการค้นหาความรู้ตั้งคำถาม จากประสบการณ์ด้วยตนเอง และมีความสนใจที่จะเรียนรู้อย่างแท้จริง โดยการเรียนรู้ดังกล่าวมีลักษณะเด่น คือ การค้นหาคำตอบจากคำถามที่เกี่ยวกับเรื่องที่น่าสนใจหรือสอดคล้องกับวิชาที่เรียน ซึ่งจะทำให้เด็กมีโอกาสที่จะวางแผนสืบค้นข้อมูลด้วยตนเอง และครูแค่ทำหน้าที่เพียงช่วยเหลือเด็กเมื่อต้องการเท่านั้น (Katz & Chard, 1995) อีกทั้งการเรียนแบบ Project Approach ยังสอดคล้องตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แนวการจัดการศึกษาปฐมวัยนั้นให้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (นภเนตร ธรรมบวร, 2549) และจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับวัย ความถนัด ความสนใจ และสัมพันธ์กับวิถีชีวิตตามธรรมชาติของผู้เรียน ดังที่ปรากฏในมาตราที่ 24 วรรคที่ 1-6 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543 ก) นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับปรัชญาประสบการณ์ตามแนวคิดของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey. 1859 - 1952) เขาเชื่อว่าประสบการณ์เรียนรู้ที่จัดให้เด็กควรมีความต่อเนื่อง และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อเด็กมีส่วนร่วมในกิจกรรมอย่างกระตือรือร้น (Actively Involved) และเด็กควรมีอิสรภาพในการเรียน ตรงกับคำพูดที่ว่า “การเรียนโดยการกระทำ (Learning by doing)” (Noddings, 1998) อีกด้วย จากการเรียนแบบโครงการ Project Approach ที่โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องส่งผลให้โรงเรียนมีความโดดเด่นและสามารถพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองตั้งแต่ระดับปฐมวัย

2. การใช้หลักศาสนาคริสต์ ตามแนวคิดของนักบุญยอห์น บอสโก

โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ (นามสมมติ) บริหารโดยนักบวชหญิงคณะธิดาแม่พระองค์อุปถัมภ์ (ธ.ม.อ.) ผู้สถาปนาคณะ ได้แก่ นักบุญยอห์น บอสโก และนักบุญมาเรีย มัสซาแรลโล นักบุญยอห์น บอสโก ได้รับสมญานามว่า “บิดาของเยาวชน” ด้วยการใช้เหตุผล ศาสนา และความรักเมตตา เป็นวิธีการอบรม และโรงเรียนมีวิสัยทัศน์ว่า “การศึกษาพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณธรรม นำความรู้ ตามเกณฑ์มาตรฐานการศึกษาของชาติและเอกลักษณ์ชาติเขียนภูมิใจในความเป็นไทย ดำรงชีวิตพอเพียง” และมีหลักการอบรม โดยใช้วิธีการอบรมของคุณพ่อบอสโก คือ 1) ใช้เหตุผล พัฒนาสติปัญญา 2) ใช้เมตตาธรรมและความรัก เสริมสร้างลักษณะนิสัย และ 3) ใช้ศาสนา อบรมจิตใจให้ยึดมั่นในคุณธรรม ดังที่ผู้อำนวยการกล่าวว่า “ทางโรงเรียนใช้หลักการเบื้องต้นของศาสนาคริสต์ คือ การรักเพื่อนมนุษย์เหมือนรักตนเอง เป็นใจความหลักของการสอนให้เด็กรู้จักรักกันและกัน ไม่เอาเปรียบ เห็นประโยชน์ของเพื่อนมนุษย์เป็นที่ตั้ง หลักการนี้เมื่อเราถ่ายทอดสู่เด็กทำให้รู้จักการให้ เขาจะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การสร้างเด็กให้รู้จักให้ นั้น เป็นส่วนหนึ่งของการบูรณาการให้เข้ากับหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน” นอกจากนี้ ผู้อำนวยการยังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักของศาสนาคริสต์ที่นำมาใช้ในการอบรมเด็ก โดยหลักการหรือปรัชญาดังกล่าวสืบทอดมานับร้อยปีและยังคงคล้อยกับเด็กในยุคศตวรรษที่ 21 ว่า “สิ่งเหล่านี้มันหายไปไม่ได้จากชีวิตของแต่ละคน トラบไต่ที่มันยังไม่หายไปจากชีวิตของคน หลักการนี้ก็ร้อยปีคนเรา

ก็ต้องการความรัก ความเอาใจใส่ เพราะฉะนั้นเราจับหลักนี้มา เพราะคิดว่ามันเป็นหลักพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ และทุกคนต้องการในสิ่งที่สำคัญที่สุดของการเป็นมนุษย์ นั่นคือความรัก ความใจดี ความเมตตา ความเอื้ออาทร คิดว่าเป็นสิ่งที่มันหายไปไม่ได้ในกระบวนการศึกษาและการใส่อะไรแบบนี้เข้าไปมันขัดใจเด็กนะ แต่เขารู้ว่าเราทำไปทำไม ถ้าผู้ปกครองเขารู้ว่าทำไมครูจึง ทำไมครูไม่ตามใจเด็ก เราไปกดดันเขามากเกินไปไหมแต่ถ้าทำด้วยศาสตร์และศิลป์ ด้วยประสบการณ์ของคุณครูที่มีมันจะค่อย ๆ เป็นค่อย ๆ ไปด้วยภาษาที่เด็กเขาเข้าใจ เพราะฉะนั้นแล้วไม่มีอะไรที่ความรักไม่สามารถกลั่นออกมาเป็นคำพูดได้ ที่คุณครูจะใช้ก็คิดว่าเป็นอะไรที่สำคัญ” และครู 2 ยังได้สนับสนุนแนวคิดดังกล่าวว่า “ทุกอย่างในการกระทำของครูเป็นความรักหมด ไม่ว่าจะเป็นอย่างอื่นก็ปรีชา ทำทาง คำพูด การกอดสัมผัส มันเป็นภาพรวมของครูและบวกกับบรรยากาศของโรงเรียน เด็กบางคนตอนแรก ๆ จะไม่เอาคุณครู ร้องไห้แง ซิสเตอร์ก็จะพาเดินจูงมือไปขึ้นชมบรรยากาศของโรงเรียน เพื่อเป็นการปรับอารมณ์ของเขา เขาก็จะเห็นว่า สภาพแวดล้อมของเขายู่ในความรัก มีคนอื่นที่เข้าใจเขานะ ไม่ใช่ว่าเขาอยู่โดดเดี่ยว” อีกทั้ง ผู้ปกครอง 3 ยังได้กล่าวเสริมว่า “โรงเรียนจะใช้หลักศาสนาคริสต์เข้ามาเสริมในการเรียน คือโรงเรียนจะเน้นให้เด็กรักกัน มีความโอปอ้อมอารี เน้นให้เด็กทำความดี เป็นหลักปฏิบัติทั่ว ๆ ไป” และสุดท้ายยังสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ช่วยผู้อำนวยการปฐมวัยที่ว่า “ในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียน ต้องยึดหลักการหลายอย่างใช้เหตุผล ศาสนา ความรัก ใจดี เน้นคุณธรรม และนำหลักการการอบรมเลี้ยงดูเด็กตามหลักสูตรการศึกษาปฐมวัยเข้ามาบูรณาการก็คือ จะมีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ตามหลักสูตรปฐมวัย พ.ศ. 2560 แต่เราก็มีกระบวนการบูรณาการส่งเสริมการเรียนรู้เด็กทุกคน เนื่องจากเด็กมีความแตกต่างกัน ก็จะมีการดูแลเฉพาะบุคคล ทั้งที่มีปัญหาและไม่มีปัญหา ซึ่งพัฒนาการของเด็กแต่ละคนไม่เท่ากัน เราก็ต้องยึดพัฒนาการของเด็กด้วย”

อีกทั้งโรงเรียนมีการส่งเสริมให้เด็กเข้าร่วมกิจกรรมหรือวันสำคัญทางศาสนา เพื่อเป็นการมอบคุณค่าทางจิตใจให้เด็ก สิ่งดีงามจะหล่อหลอมให้เด็กเป็นคนดี คิดดี ทำดี รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับครู 1 ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องนี้ไว้ว่า “เราต้องมาดูว่าในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ตรงกับวันสำคัญไหม ก่อนที่จะจัดการเรียนการสอนหรือหลักสูตร เราจะต้องดูปฏิทินด้วยว่า การจัดกิจกรรมของฝ่ายกิจการนักเรียน หรือฝ่ายวิชาการต้องสอดแทรกประสานเข้าด้วยกันในการลงแผนประสบการณ์ และต้องดูวันสำคัญและแผนของช่วงเวลานั้นเพราะว่าโรงเรียนเรามีวันสำคัญทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องแทรกเข้าไปในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ต้องมีหลักคำสอนที่สามารถโยงเข้าไปเกี่ยวกับศาสนา แต่ว่าเด็กเขาจะไม่รู้นะ คือ เราต้องบูรณาการเข้าไปเองเลย”

จากมุมมองหรือแนวคิดข้างต้นที่เกี่ยวกับการใช้หลักศาสนาคริสต์ ตามแนวคิดของนักบุญยอห์น บอสโกเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน จะสะท้อนให้เห็นว่า การที่กิจกรรมของโรงเรียน หรือการอบรมนักเรียนโดยมีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องนั้น เป็นการพัฒนาจิตใจของเด็กให้มีความจิตใจที่อ่อนโยน พัฒนาศีลธรรม ควบคู่กับจริยธรรม มารยาท ซึ่งย่อมส่งผลดีต่อเด็กปฐมวัยมากกว่ารีบเร่งพัฒนาแต่เรื่องการเรียนรู้ที่มีหลากหลายวิชา ดังที่ Lemoyne & Battista Giovanni (1947) กล่าวว่า จำเป็นต้องมีวิธีที่เหมาะสมเพื่อถ่ายทอดเนื้อหาของระบบป้องกันของคุณพ่อบอสโก องค์ประกอบหลักของระบบของท่านก็คือ ความรัก ซึ่งต้องเข้าใจว่า เป็นความรักใจดี เป็นความรักที่เกี่ยวข้องกับเหตุผลอย่างใกล้ชิด และเชื่อมโยงกับศาสนา ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิตมนุษย์ และคริสตชนอย่างแยกกันไม่ได้ องค์ประกอบพื้นฐาน 3 ประการนี้คือ เหตุผล ศาสนา และความรักใจดี แสดงให้เห็นกระบวนการทางการศึกษาระหว่างบุคคลในรูปของมิตรภาพ การขจัดระยะห่างระหว่างผู้อบรมและนักเรียน การทำให้ระเบียบวินัยปฏิบัติได้ง่าย ความเข้าใจที่เต็มที่ได้ด้วยความเข้าใจ ความไว้วางใจ ความจริงใจ การไม่ใช้ความรู้สึก และความเห็นแก่ตัว แต่มอบให้ด้วยความรักแบบพ่อ รวมไปถึง ปัจจัยพิเศษอีกประการหนึ่ง ซึ่งแทรกซึมอยู่ทั่วทั้งประสบการณ์ทางการศึกษา การแนะนำ และการให้คำปรึกษาในระบบป้องกันคือ ความร่าเริง ครอบคลุมทั่วทั้งวิธีการ และโครงสร้าง คุณพ่อบอสโกได้นำคำว่า ความร่าเริงเข้ามาเกี่ยวข้องกับทุกสถานการณ์

ของชีวิตของเด็ก ๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียน หรือการทำงาน หรือหน้าที่ส่วนตัว จากการนำหลักศาสนาคริสต์มาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตร ยังส่งผลต่อการช่วยขัดเกลาจิตใจของเด็ก สิ่งดีงามเหล่านี้จะหล่อหลอมให้เด็กเป็นคนดี คิดดี ทำดี รู้จักช่วยเหลือผู้อื่น และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

3. การประเมินพัฒนาการของผู้เรียน

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า การจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ (นามสมมติ) จะเน้นการสอนนักเรียนแบบโครงการ หรือที่เรียกว่า Project Approach โดยมีการจัดลำดับของเนื้อหาที่เรียนตามลำดับความยากง่าย เพื่อให้เด็กปรับตัวและเรียนรู้ไปตามวัย ไม่เน้นหนักวิชาการใส่ให้เด็กเพียงอย่างเดียว ที่สำคัญเด็กต้องได้เรียนปนเล่นไปตามวัยของเด็ก ซึ่งการพัฒนาการของนักเรียนระดับปฐมวัยเป็นกระบวนการที่ผู้สอนต้องการวัดผลดูว่า เด็กมีพัฒนาการเพียงใด หลังจากครูจัดกิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ให้แก่เด็ก ดังเช่นที่ ครู 1 ได้กล่าวว่า “มีการประเมินแผนภายหลังการสอนว่าหน่วยนี้เด็กสามารถบอกได้ตามวัตถุประสงค์ เช่นสามารถบอกชื่อผลไม้ได้ มีเด็กบอกได้ประมาณกี่คน บางคนไม่สามารถตอบได้ก็คนเพราะอะไรเราต้องเขียนอธิบายเป็นหมายเหตุไว้ เรียกว่าบันทึกหลังสอนต่อสัปดาห์ ต่อหน่วยและแจ้งให้ฝ่ายวิชาการทราบ นอกเหนือจากนี้เราจะแจ้งให้ผู้ปกครองทราบเพื่อช่วยไปเน้นในเรื่องนั้นๆ และวันถัดมาก็จะทวนเรื่องของวันแรกใหม่ พอในอาทิตย์นั้นครบห้าวันเด็กก็จะสามารถตอบได้” สอดคล้องกับ ครู 2 ที่มองว่า “การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการของเด็กเป็นกระบวนการต่อเนื่อง และต้องนำข้อมูลการประเมินพัฒนาการของเด็กมาพิจารณาเพื่อวางแผนการเรียน โดยดูจากสมุดพัฒนาการของเด็ก ซึ่งของโรงเรียนเราจะเป็นแบบต่อเนื่องไปสามระดับจากอนุบาล 1 – 3 ซึ่งครูอนุบาล 2 จะทราบเลยว่าพื้นฐานเค้ามาอย่างไร ในสมุดจะชี้แจงรายละเอียดไว้หมด จะรู้เลยว่า เดือนนี้ถึงเดือนนี้เด็กคนนี้เป็นอย่างไร พอสิ้นปีในผลการประเมินโดยรวมเด็กแต่ละคนเป็นอย่างไร พอส่งต่ออนุบาล 2 ครูก็จะทราบข้อมูลพื้นฐานของเด็กเพื่อนำมาวางแผนการเรียนได้” ส่วนผู้ช่วยผู้อำนวยการปฐมวัย ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า “โรงเรียนจะมีการประชุมก่อนเปิดเรียนแต่ละภาคเรียนจบแต่ละภาคเรียนก็จะมีประเมินพัฒนาการเด็กจะมีการประเมินอยู่ด้วยเรื่อย ๆ เดือนละครั้งส่งให้ผู้ปกครองได้รับทราบ แล้วเราก็จะเอาผลให้ แล้วมีการเขียนรายงานส่งเขต ตรงไหนมันยากไป ตรงไหนยังไม่โอเค ก็จะมีครูหัวหน้าระดับอนุบาล 1 อนุบาล 2 อนุบาล 3 และครูที่จัดเป็นหัวหน้าระดับก็จะมีความรู้ความสามารถดูแลในเรื่องตรงนี้” โดยกระบวนการดังกล่าวเป็นการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาการของผู้เรียนและได้รับการตอบรับเป็นอันดี ดังที่ ผู้ปกครอง 2 กล่าวเสริมว่า “สำหรับโรงเรียนนี้บอกก่อนว่าเรามีลูก 2 คนโรงเรียนนี้เป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงทางด้านวิชาการและมีหลักสูตรที่จะรองรับการเรียนรู้ให้สมตามช่วงวัยของนักเรียน ซึ่งเป็นการส่งเสริมพัฒนาการของการเรียนรู้ของนักเรียนอยู่แล้ว เราจึงมองว่าเหมาะเป็นอย่างมากที่จะนำลูกเข้าเรียนที่นี่ตั้งแต่อนุบาล 1 อนุบาล 2 อนุบาล 3 จนไปถึงมัธยมศึกษาปีที่ 6 เช่นเดียวกับ ผู้ปกครอง 3 ที่กล่าวว่า “หากเป็นเรื่องพัฒนาการของลูก ถ้าเทียบกับที่อื่นๆ ถ้าคะแนนเต็ม 10 เรื่องนี้ให้เต็ม และลูกเมื่อเรียนที่นี่เค้าจะเขียนตัวหนังสือได้สวยงาม และเป๊ะด้วย”

จากผลการวิจัยข้างต้น จึงทำให้ทราบว่า การประเมินพัฒนาการของผู้เรียน เป็นส่วนสำคัญต่อการนำข้อมูลมาพิจารณา ปรับปรุง วางแผนกิจกรรมของผู้เรียน ซึ่งการประเมินผลที่ดีต้องติดตามดูกระบวนการเรียนรู้มากกว่าการตัดสินว่าเด็กทำได้หรือไม่ ทั้งนี้ ต้องเน้นกระบวนการและการพัฒนาก้าวหน้าของตัวเด็ก มากกว่าจะตัดสินออกมาว่าเด็กมีคะแนนเท่าไร จากการสอบหรือการประเมินในครั้งนั้น โดยทางโรงเรียนจะให้ความสำคัญกับการปรับตัว พฤติกรรม และพัฒนาการการเรียนรู้ของเด็ก ทั้งด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์ และด้านสังคม ซึ่งสอดคล้องกับคู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551) อธิบายการประเมินพัฒนาการเด็กอายุ 3-5 ปี เป็นการประเมินพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญาของเด็ก โดยถือเป็นกระบวนการต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติที่จัดให้เด็กในแต่ละวัน ทั้งนี้ให้มุ่งนำข้อมูลการประเมินมาพิจารณา ปรับปรุง วางแผนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริม สำหรับ

วิธีการประเมินที่เหมาะสมและควรใช้กับเด็กอายุ 3-5 ปี ได้แก่ การสังเกต การบันทึกพฤติกรรม การสนทนา การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์ข้อมูลจากผลงานเด็กที่เก็บอย่างมีระบบให้เด็กแต่ละคนได้รับการพัฒนาตามจุดหมายของหลักสูตร

4. การรับฟังเสียงลูกค้าที่หลากหลาย

การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ (นามสมมติ) จะอาศัยการปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้ว รวมถึงหลักสูตรในเครือข่ายของโรงเรียนที่ได้ไปศึกษาดูงาน มาพัฒนาให้หลักสูตรมีคุณภาพดีขึ้น โดยส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร คือ การรับฟังเสียงของลูกค้า Voice of Customer (VOC) ได้แก่ ผู้ปกครอง, นักเรียน และชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับที่ผู้อำนวยการโรงเรียนได้กล่าวไว้ว่า “รูปแบบเดิมของหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนอยู่ที่มุมมองว่า หลักการของอนุบาล คือ การเตรียมความพร้อม เพราะฉะนั้น การเตรียมความพร้อมต้องมือนูบาลอย่างน้อย 3 ปี และต้องมาดูว่า การศึกษาชาติกำหนดอะไร โรงเรียนต้องการอะไรและต้องดูว่าทำอะไรให้นักเรียนมีความพร้อมและมีความสุขในการที่จะมาเรียน ทางโรงเรียนก็จะวางแผนสำหรับนักเรียนตามหลักสูตรนั้น รวมทั้งนักเรียนจะต้องอยู่ในบรรยากาศที่ดี ต้องมีผู้ดูแลเอาใจใส่ที่ต้องระแวดระวังและต้องให้ใกล้ชิดกับเขาและรักเขา บุคลากรต้องเหมาะสมกับอนุบาล เข้าใจเด็กอนุบาล นี่เป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญ เราใช้รูปแบบการบูรณาการในการพัฒนาหลักสูตร เพราะมันไม่ได้เป็นการเรียนเพียงแค่นักเรียน แต่เน้นการปลูกฝัง รู้วิธีการเรียน และทำให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ให้กับนักเรียนไปพร้อม ๆ กับโรงเรียนและคุณครูอีกด้วย รวมทั้งการจุดประกายการเรียนรู้ และความคิดให้กับนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญสำหรับเด็กวัยอนุบาล และน่าจะเป็นสิ่งสำคัญที่มุ่งสู่ความสำเร็จของนักเรียนในระดับหนึ่งที่อยู่ในความดูแลของเรา” และยังคงกล่าวอีกว่า “สมาคมผู้ปกครอง ชุมชน หรือคณะกรรมการบริหารสถานศึกษา หากมีความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะแล้วไม่ได้เป็นอุปสรรคที่โรงเรียนจะทำให้เป็นไปได้ ก็คืออะไรที่สามารถส่งเสริม และเอื้อที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้และทำให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เราก็ยินดีที่จะทำตามเพราะฉะนั้นเราก็จะอนุมัติให้จัดทำ ไม่ต้องรอขั้นตอนอะไรที่มันยุ่งยาก ถ้าสิ่งไหนที่สามารถทำได้เราก็ทำ แต่ถ้าทำไม่ได้ ดัดจริตก็ต้องบอกผู้ปกครอง หรือผู้ปกครองก็อาจจะคุยกันเองว่ามันทำไม่ได้” ซึ่งสอดคล้องกับที่ผู้ช่วยผู้อำนวยการปฐมวัยได้กล่าวไว้ว่า “ในส่วนของเด็กแล้ว เด็กที่ต้องการในส่วนของการมาเล่นด้วยไม่ใช่มาเรียนเพียงอย่างเดียว การเล่นก็เป็นเครื่องมือที่จะทำให้เด็กพัฒนาสมองของตนเองที่อยากจะเรียนรู้ ถ้าเล่นอย่างมีความสุขแล้วเมื่อเข้าไปเรียนก็สามารถเรียนได้ หากเด็กมาเจอสถานที่ที่คับแคบในการเรียน ก็จะทำให้ไม่มีความสุข เพราะฉะนั้นการเล่นเราก็จะมอบหมายให้ครูด้วยเวลาเด็กเล่นในสนามก็ต้องมีความปลอดภัย ครูก็ต้องดูแลและสอดส่องเด็กด้วย สายตาต้องดูที่เด็ก ดูความปลอดภัยของเด็ก เด็กเล่นได้ไหม เด็กแย่งของเล่นกันไหม เราต้องดูไปทั่ว ๆ” อีกทั้งยังกล่าวว่า “ผู้ปกครองมีความคาดหวังอยู่ 2 อย่าง คือ ถ้าเป็นเด็กผู้ชายก็อยากให้ไปต่อที่โรงเรียนเป็นเลิศ (นามสมมติ) เกือบ 100% ก็จะไปโรงเรียนเป็นเลิศ สำหรับเด็กผู้หญิงเกือบ 100% ก็อยากให้เรียนต่อที่นี้ในระดับประถมศึกษา ส่วนใหญ่จะไม่ไปสมัครโรงเรียนอื่น มีแต่โรงเรียนอื่น ๆ จะเข้ามาสมัครที่โรงเรียนของเรา” รวมถึง “การรับฟังผู้ปกครอง ชุมชนที่สะท้อนให้กับโรงเรียนได้ทราบ โดยทางเราจะมีกลุ่มผู้ปกครองที่เป็นกลุ่มของแต่ละห้อง แล้วก็จะมีการประชุมกันทุกเดือน เพราะฉะนั้นบางครั้งเราจะได้รับปัญหาจากตัวแทนผู้ปกครอง หรือได้รับเรื่องจากผู้ปกครองโดยตรงก็มีเหมือนกัน เราก็จะมีการแก้ไขไปในคราวเดียวกัน และเวลาที่มีการประชุมผู้ปกครองก็จะมีการแสดงความคิดเห็นขึ้นมาแล้วก็นำมาปรับปรุง และปรับแก้ร่วมกัน”

นอกจากนี้ ยังคล้ายคลึงกับความคิดเห็นของครู 4 ซึ่งเป็นครูฝ่ายวิชาการที่ดูแลเรื่องการจัดทำและพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียน ได้กล่าวไว้ว่า “การจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นการจัดการศึกษาให้แก่เด็กที่ผู้สอนและผู้ปกครองต้องสื่อสารตลอดเวลา เพื่อความเข้าใจตรงกันและพร้อมร่วมมือในการจัดการศึกษาให้กับเด็ก ดังนั้นพ่อแม่ หรือ ผู้ปกครองให้ความเห็นชอบกำหนดแผนการเรียนรู้ของเด็กร่วมกับครูผู้สอนและเด็ก

ประเมินผลการเรียนรู้ของเด็กและประเมินการจัดการศึกษาของโรงเรียน เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของโรงเรียน” สำหรับชุมชน หรือสังคม ครู 4 มีความเห็นว่า “ชุมชนสามารถสะท้อนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะให้โรงเรียนทราบ ในบทบาทของคณะกรรมการสถานศึกษา สมาคม หรือชมรมผู้ปกครอง สามารถตรวจสอบและประเมินการจัดการศึกษาของสถานศึกษา โดยทำหน้าที่เสนอแนะในการพัฒนาการจัดการศึกษา”

ในเรื่องการรับฟังเสียงของลูกค้า มุมมองของครู 1 ได้สนับสนุนความคิดเห็นของครู 4 อีกด้วย โดยครู 1 ได้กล่าวว่า “ผู้ปกครองหรือชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน ในกิจกรรมเสริมประสบการณ์ หน่วยเรื่องอาชีพ คุณพ่อใครเป็นตำรวจ เราก็เชิญคุณพ่อมาเป็นวิทยากรให้เด็ก ๆ หรือหน่วยการทำอาหาร เราก็จะเชิญผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเด็กทำอาหาร และให้เด็กมีส่วนร่วมในการเตรียมอาหารมากันคนละอย่างเพื่อมาทำอาหารร่วมกัน และให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการนิเทศการสอนของเราด้วยการสอนของเราเป็นแบบนี้ ให้ผู้ปกครองประเมินเราได้ แล้วก็เขียนคอมเม้นท์หรือข้อเสนอแนะเราได้ มีจุดไหนที่จะแนะนำเราไหม หรือว่าต้องปรับปรุงในส่วนไหนบ้าง เราจะเปิดกว้างในเรื่องนี้” ซึ่งสอดคล้องกับครู 2 ที่กล่าวว่า “นอกเหนือจากผู้ปกครองที่เข้ามามีส่วนช่วยในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนแล้ว ในแต่ละภาคเรียนก็จะมีตัวแทนครู หรือตัวแทนคณะกรรมการเข้ามาประชุมร่วมกัน เพื่อเสนอแนวคิดหรือข้อเสนอแนะให้กับโรงเรียนนำไปปรับปรุงหรือพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาต่อไป” และสอดคล้องกับความคิดเห็นของครู 3 เช่นเดียวกัน กล่าวคือ “เด็กจะมีพัฒนาการได้ดีไม่ใช่เฉพาะครูอย่างเดียว คือ ต้องมาจากทั้ง 3 ส่วน คือ ผู้ปกครอง เด็ก ครู โดยครูจะเป็นหลัก ส่วนผู้ปกครองเมื่อกลับไปบ้าน ทางบ้านก็ต้องช่วยส่งเสริมทบทวน ให้ความร่วมมือกัน และมีการสะท้อนความคิดเห็นของการจัดการเรียนการสอนของครูให้ทางโรงเรียนได้รับทราบผ่านการประชุมผู้ปกครองในแต่ละภาคการศึกษา”

จากข้อมูลข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การรับฟังเสียงลูกค้าที่หลากหลาย (Recognizing Voice of Customers : VOC) ของโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพ เพื่อตอบสนองความต้องการของลูกค้า ได้แก่ ผู้ปกครอง นักเรียน และชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ (Thailand Quality Award) ปี 2553 - 2554 ที่มีการให้นิยามหรือกำหนดเป้าหมายว่า VOC เป็นการค้นหาความคิด ความรู้สึก และความปรารถนาของลูกค้า โดยมีเป้าหมายเพื่อต้องการให้ลูกค้าเกิดความผูกพันกับองค์กร และ William A. Foster ยังได้กล่าวไว้ว่า คุณภาพไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นได้เอง แต่คุณภาพมันเป็นผลมาจากความตั้งใจ ความทุ่มเททั้งสติปัญญาและความสามารถ ย้ำให้เราเห็นได้ชัดเจนว่า เรากำลังเลือกทำในสิ่งที่ถูกต้องจากหลายทางเลือกที่เข้ามาให้เราพิจารณา (แอฟฟินีตี้ โชลูชั่น จำกัด, 2559)

5. การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง

หลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ (นามสมมติ) มีความโดดเด่นในด้านการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาเชื่อมโยงในการจัดการเรียนการสอนของครูให้สอดคล้องกับเนื้อหาสาระในชั้นเรียนแต่ละระดับ และทำให้นักเรียนได้รับความรู้ที่หลากหลาย จากข้อมูลพื้นฐานของโรงเรียนพบว่า โรงเรียนสามารถนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเชื่อมโยงกับการจัดการเรียนการสอนได้ เนื่องจากโรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่เขตชุมชน มีแหล่งการเรียนรู้ เช่น วัด มหาวิทยาลัย สวนสาธารณะ และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ จึงทำให้โรงเรียนสามารถประยุกต์การเรียนการสอนให้กับนักเรียนโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นจากชุมชนที่มีความพร้อมในการให้ความช่วยเหลือด้านต่าง ๆ กับโรงเรียนได้ นอกจากนี้ โรงเรียนยังสามารถเชิญชวนให้ชุมชนและผู้ปกครองเข้ามาสร้างบรรยากาศใหม่ ๆ ในห้องเรียน โดยเชิญบุคคลภายนอกหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาให้ความรู้กับนักเรียนในเรื่องต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ในแต่ละรายวิชา ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของผู้ช่วยผู้อำนวยการปฐมวัย ได้กล่าวว่า “เราเองก็จะเข้าไปมีส่วนร่วม เช่นในปีนั้นเรียนเรื่องเปิด เราก็เข้าไปในชุมชน ให้ผู้รู้ที่นั่นเป็นวิทยากร นอกจากนี้ ในบางครั้งก็เชิญผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญมาที่โรงเรียน เพื่อมาให้ความรู้กับนักเรียนในโรงเรียน หรือ บางครั้งก็เป็นผู้ปกครอง ซึ่งส่วน

ใหญ่ก็จะมีเครือข่ายแต่ละคนก็จะมีภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง พอเด็กอยากเรียนรู้เรื่องอะไรก็จะมีผู้ปกครองพาเด็กไป ก็คืออาศัยความร่วมมือ เครือข่ายของผู้ปกครอง โชคดีตรงที่ว่าโรงเรียนมีผู้ปกครองอยู่ในหน่วยงานที่ตรงกับเด็กที่เรียน” โดยมีครู 4 ได้เสริมในเรื่องดังกล่าวว่า “โรงเรียนยังได้รับความร่วมมืออันดีจากชุมชนและผู้ปกครอง โดยชุมชนช่วยส่งเสริมและระดมทุนทรัพยากรเพื่อการศึกษาของเด็ก ตลอดจนร่วมมาเป็นวิทยากรในการให้ความรู้ และนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียน เพื่อส่งเสริมให้เด็กเกิดการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ รอบตัว ซึ่งสิ่งเหล่านี้ไปช่วยส่งเสริมและสร้างพัฒนาการของเด็กในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งเป็นการสืบสานจารีตประเพณี ศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติอีกด้วย”

ดังนั้น การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่องของโรงเรียน จึงเป็นเครื่องมือที่ช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนมีจิตสำนึกในความเป็นไทย มีความภาคภูมิใจในท้องถิ่นโดยนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเชื่อมโยงกับการจัดการเรียนการสอนโดยเชิญบุคคลภายนอกหรือผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านมาให้ความรู้กับนักเรียนในเรื่องต่าง ๆ ที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ในแต่ละรายวิชา ซึ่งสอดคล้องกับ จตุพร จันทร์เรือง (2549) ได้ให้ความหมายของคำว่า การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา โดยหมายถึง กระบวนการสร้างหลักสูตรสถานศึกษาตามความต้องการของท้องถิ่นและผู้เรียน ตามกระบวนการพัฒนาหลักสูตร โดยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับความต้องการหลักสูตรของนักเรียน และความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง 2) การพัฒนาหลักสูตร 3) ทดลองใช้หลักสูตร 4) ประเมินและปรับปรุงหลักสูตร และยังหมายถึง การจัดทำหลักสูตรขึ้นมาใหม่ หรือการปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้น รวมถึงกระบวนการวางแผนจัดกิจกรรมสำหรับผู้เรียน โดยให้สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงและความต้องการของสังคม เพื่อให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมตามที่กำหนดในจุดมุ่งหมายของการศึกษา และ ชุมชนเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างแหล่งเรียนรู้ใหม่ให้กับนักเรียน เป็นองค์ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดจากประสบการณ์จริง (Transit knowledge) มาสู่นักเรียนในโรงเรียน และภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้ถือเป็นความสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียนที่ส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนอีกด้วย

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ ควรส่งเสริมการจัดการศึกษาการเรียนรู้แบบสอนรายวิชาให้เป็นสองภาษาให้มากขึ้น ควรเน้นทักษะที่สำคัญสำหรับเด็กในศตวรรษที่ 21 และวิเคราะห์ความต้องการของผู้เรียน เน้นการทำงานร่วมกับผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกในการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยให้สอดคล้องกับนโยบายโดยเฉพาะหลักสูตรปฐมวัยพุทธศักราช 2560 ซึ่งเป็นหลักสูตรใหม่เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้ดียิ่งขึ้น
2. โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ ควรส่งเสริมการเรียนรู้และความสามารถของบุคลากร โดยให้ความสำคัญกับการเพิ่มองค์ประกอบในทักษะที่สำคัญในด้านต่างๆที่สำคัญต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัย อาทิ ด้านภาษาที่สอง ทักษะในชีวิตประจำวัน ฯลฯ เพื่อให้ครูนำองค์ความรู้และเทคนิควิธีการสอนใหม่ที่ตอบโจทย์การศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยมีการพัฒนาสื่อการสอนที่เน้นการเรียนรู้ผ่านทักษะการเรียนรู้แบบบูรณาการกิจกรรมเข้าด้วยกัน (play to learn) เพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กอยู่เสมอ
3. โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ ควรส่งเสริมการเรียนรู้นอกสถานที่อย่างต่อเนื่อง เช่น ทัศนศึกษาในกิจกรรมตามรายวิชา ส่งเสริมให้เด็กเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญทักษะพิเศษของชุมชน หรือจากผู้ปกครองที่มีทักษะความรู้ที่น่าสนใจนำมาเข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้อันเกิดผล
4. โรงเรียนสตรีวัดปากน้ำ ควรกำหนดอัตราส่วนที่เหมาะสมระหว่าง ครู: นักเรียน เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่เป็นต้นแบบมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยปรับปรุงหลักสูตรแบบเรียนของปฐมวัยให้มีความทันสมัยอย่างต่อเนื่อง เพิ่มรายวิชาใหม่ที่สามารถบูรณาการร่วมกับการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21
2. ควรมีการศึกษาวิจัยในเรื่องของการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับปฐมวัย โดยศึกษาหรือขอคู่มือแบบเรียนจากโรงเรียนในเครือข่ายที่มีความก้าวหน้าด้านปฐมวัยเพื่อนำมาปรับปรุงและหาจุดเด่นมาพัฒนาโรงเรียนให้มีความพร้อมในทักษะการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง
3. ควรมีการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรปฐมวัยของโรงเรียนเอกชนต้นแบบในประเด็นอื่น ๆ เช่น รูปแบบการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้เป็นโรงเรียนเอกชนต้นแบบ ระดับปฐมวัย หรือ ทฤษฎีการจัดการเรียนรู้ / การจัดการประสบการณ์ระดับปฐมวัยในโรงเรียนเอกชนต้นแบบ เป็นต้น
4. ควรมีการวิจัยในลักษณะเดียวกันของสังกัดต่าง ๆ เพื่อมีข้อมูลในลักษณะเชิงเปรียบเทียบ
5. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจของผู้ปกครองในการเลือกหลักสูตรสถานศึกษาของโรงเรียนเอกชน

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2546). *หลักสูตรก่อนประถมศึกษาพุทธศักราช 2546*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- กิตติพัฒน์ นนทปัทมชุลย์. (2554). *การวิจัยเชิงคุณภาพในสวัสดิการสังคม : แนวคิดและวิธีวิจัย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). *คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.
- จตุพร จันทร์เรือง. (2549). *การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา เรื่อง เพลงบอก เพลงพื้นบ้านภาคใต้ สำหรับนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยศิลปากร).
- โชติ แยมแสง. (2556). *กลยุทธ์การดำเนินงานสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษาปฐมวัยในจังหวัดปทุมธานี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.
- ดิชพงศ์ พงศ์ภัทรชัย. (2556). *วิธีวิจัยเชิงกรณีศึกษา อีกทางเลือกของวิธีวิจัย*. *วารสารวิชาชีพบัญชี*. 9(24), 85-102.
- นภเนตร ธรรมบวร. (2549). *หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิตา ชูโต. (2545). *การวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: แม่ทสพอยท.
- เบญญา ยอดดำเนิน-แอ๊ดตีกัจ และ กาญจนา ตั้งชลทิพย์. (2552). *การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ : การจัดการข้อมูล การตีความและการหาความหมาย*. พิมพ์ครั้งที่ 1. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เยาวพา เดชะคุปต์. (2542). *การบริหารและการนิเทศการศึกษาปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: เจ้าพระยาระบบการพิมพ์.
- วรรณวีรย์ จันทร์ฉายรัศมี. (2554). *การเลือกโรงเรียนอนุบาลของผู้ปกครองเด็กปฐมวัยในเครือจิมโบรี เพลย์ แอนด์ มิวสิค*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2543ก). *การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- _____. (2545). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

- สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา และ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ. (2547). *คู่มือหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2546 (สำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี)*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- สุภางค์ จันทวานิช. (2557). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 22. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อมารสี อัมพันศิริรัตน์. (2557). มโนทัศน์ของการวิจัยเชิงคุณภาพ. *วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้*, 1(2), 68-80.
- เอกรินทร์ สังข์ทอง. (2551). *ภาวะผู้นำเชิงพุทธวัฒนธรรมของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้*. รายงานการวิจัยมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ประเภททุนอุดหนุนทั่วไป.
- แอฟฟีนิตี้ โซลูชั่น, บริษัท. (29 เมษายน 2561). *การรับฟังเสียงของลูกค้า Voice of Customer – VOC*. สืบค้นจาก <http://www.thailandcontactcenter.com/knowledge/voice-of-customer-voc/>.
- Lemoyne, B. G., & Ceria, E. (1947). *Vita di Don Bosco*. 2 vols. Turin: Italy, Torino: S.E.I.
- Lilian, G. K., & Sylvia, C. C. (1995). *Engaging children's minds : The project approach*. Norwood: New Jersey Ablex.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). *Naturalistic inquiry*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Noddings, N. (1998). *Philosophy of education*. Boulder Colorado USA: Westview Press.

